

מתקוונים לאתיקה בצילום הדיגיטלי

דר' עידית אבני ודר' אברום רותם יולי 2018

המאמר שלהלן הנו תקציר. למאמר המלא ראו כאן: <https://ianethics.com>

האתגר - הצילום העכשווי והסוגיות האתיות העולות ממנו

במאמר זה אנו פונים אל כל אדם שמצלם, לעצור ולחשוב רגע לפני ההקלקה במצלמה, כי לצד היתרונות והתועלות של הצילום, המצלמה עלולה גם לפגוע. סוגיות אתיות הכרוכות בצילום התעצמו ושינו פניהן בעקבות התמורות שחלו בטכנולוגיית הצילום הדיגיטלי ובתקשורת האינטרנטית, ונוגעות כיום לכל אזור דיגיטלי. לאתיקה בצילום הדיגיטלי נדרשת כיום התייחסות ייחודית המדגישה היבטים אנושיים וטכניים ברי חשיבות לקידום תרבות מיטיבה בעידן הדיגיטלי.

הצילום הדיגיטלי הביא עמו מהות חדשה של הצילום ושל תוצר הצילום – התצלום. לצילום כיום לא נדרש התקן מיוחד מעבר למצלמה המשולבת בטלפון הנייד, המצוי כמעט בידי כל אחד סביבנו, ובפועל – בקרב כשליש מכלל אוכלוסיית העולם¹. לצלם לא נדרשת מיומנות מיוחדת, התוצר מיידי, ניתן לעריכה, שיתוף, הפצה ופרסום באינספור פלטפורמות ברשת. כיום לא רק האצבע מקליקה. מצלמה נמצאת באביזרים אישיים כמו משקפיים ושעונים, מגיעה אף למנגנוני צילום וסריקה בתוך הגוף האנושי, ומצויה גם בהתקני צילום שמופעלים מרחוק או פועלים באופן אוטונומי, בגלוי או בסתר, במערכות ביתיות, ברחוב, במרחב הציבורי, במוסדות, במקומות עבודה ובילוי.

בכוחו של הצילום להיטיב, אך גם לפגוע. גם אם מאפייניו הבסיסיים של הצילום הקלאסי נותרו בעינם, השתכללו מאד יכולות הצילום המיידי, כאן ועכשיו, כמו גם אמצעי העיבוד, הפרסום וההפצה. כתוצאה מכך התעצמו גם אפשרויות השימוש בתצלומים, החל מצילום לצורך הנאה ושיתוף, ועד ניצולו לרעה. חווית הצילום מעשירה את העולם של הצלם, מחדדת את המודעות הפנימית, מפתחת את תשומת הלב למרחב הסובב וליחסי הצלם עמו, מרחיבה את יכולת הביטוי, היצירתיות, ומאפשרת העברת מסר והשמעת קול. בנוסף, מזמנת המצלמה נגישות לעולם הגלובלי, לתרבות, לאסתטיקה, לתודעה אמנותית. התצלום התמים, המתעד פיסת מרחב וזמן נבחרת, שנשמר עד לא מזמן באלבומים או בקופסאות אחסון, הופך לתוצר דינמי, שניתן לעיבוד יצירתי ושיתוף. אך מאידך, באמצעות ביום, עיבוד, עיוות או זיוף, עלול לשמש אמצעי מניפולטיבי בידי גופים ואנשים בעלי כוונות מסחריות, פוליטיות או אישיות, ולשרת העברה מגמתית של מסרים, שינוי תודעה, הסתה, התחשבות, ניצול ואף פוגעות. גם האזרח התמים המצלם, עלול שלא במתכוון לא לתת את הדעת לסוגיות של כבוד, זכויות ובעיות אתיות הטמונות בתצלומיו.

היבטים אתיים בצילום, שהיו עד לא מזמן מנת חלקם של אנשי מקצוע כמו צלמים ואנשי תקשורת, מונחים כיום לפתח כל אדם המצלם, וללא קשר לנסיבות הצילום, וברוב המקרים ללא מודעות לכללי התנהלות ראויה ומיטיבה, אף מעבר להנחיות של רגולציה, חוק וכללים מקצועיים, שבאים לשמור על שימוש אתי, ולהימנע מפוגענות בעצם הצילום או השימוש בתצלומים.

המפתח לדיון אתי, גם בצילום, הוא כבוד האדם באשר הוא. השאלות המהותיות באשר לצילום היו גם לפני העידן הדיגיטלי ורלוונטיות גם כיום: על מה אנו מתבוננים, במה מתמקדים, מה אנו יוצרים באמצעות

¹ Number of smartphone users worldwide from 2014 to 2020. *Statista*.
<https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/>

המצלמה, מה אנו מביעים, איזה מסר מעבירים, עד כמה אנו מביעים התעניינות והתחשבות במצולמים שלנו כבבני אדם בדרך הצילום שלנו, אילו השלכות נוצרות בעקבות מה שאנו מתעדים ומשאירים בעולם, ועד כמה אנו מודעים לנוכחות המצלמת שלנו, לשמירה על עצמנו, ולשמירה על כבוד האחר.

הצילום כיום נעשה אמצעי רב עוצמה בעל השפעה אישית, חברתית ותרבותית, המשליך גם על עיצוב ערכים. האתגר הוא להעצים את המודעות האתית האישית, החברתית והתרבותית ולפתח בנו התנהגות של "רגע, חושבים" טרום פעולת הצילום והפרסום, במיוחד כיום, לנוכח מגוון האפשרויות הכרוכות בצילום הדיגיטלי הנגיש והמיידית, בעיבודו, פרסומו והפצתו. גם אם אין תשובות מוחלטות לשאלות האתיות - עם הוגנות, שכל ישר, לב נקי ללא התנייה מראש, ניתן ליצור מערכת של כללי אתיקה והנחיות אשר אמורה לסייע לכל מי שמצלם בקביעה מה מקובל וראוי לעשות וממה להימנע.

האתגר הוא להביא אותי, אותך, אותנו, להקדיש רגע של מחשבה מודעת על הרצוי, המקובל והראוי, בעצם פעולת הצילום שנעשה חלק משגרת יומנו. עצירה מושכלת שכזו יכולה להיעשות רק מתוך מודעות לסוגיות אתיות מרכזיות הנובעות מעצם הצילום, ואופן הטיפול בתצלומים - תוצרי הצילום המתפרסמים בזירה הציבורית והשלכותיהם.

להלן תקציר מתווה הסוגיות האתיות בצילום במספר ערוצים מרכזיים. לשם הרחבה ופרוט ראו את המאמר המקורי המצוין למעלה.

א. צילום – קליק עם המציאות?

השאלה הבסיסית הראשונה בהבט האתי היא האם הצילום מייצג את ה"מציאות האובייקטיבית" – את מצב הדברים הקיימים כפי שהם באמת. ביכולת הראיה וההתבוננות שלנו ישנו חיבור הקרוב ביותר למציאות, כך תצלום משמש גם ראיה קבילה בבית משפט. אך הנחת "המציאות" מופרכת מלכתחילה, מאחר ו"המציאות" היא מצב הדברים כפי שהם נתפסים במפגש הייחודי עם האדם המסויים המתבונן בהם, בחושינו הוא ובתפיסתו את הדברים. הצלם הוא חלק בלתי נפרד מהסצנה המצלמת, בין אם הוא בוחר לצלם באופן אקראי, באופן ישיר, כ"מתבונן מהצד" או לביים את הצילום. עצם בחירת נושא הצילום ואופן הצילום מבטאים הבט אישי-פנימי של הצלם, בין אם מדובר בצילום אישי, צילום תיעודי (documentation), או צילום אמנותי ויצירתי. בעצם מעשה הצילום יש ביטוי למציאות הסובייקטיבית של המצלם, החל מהאופן בו הוא בוחר לצלם, במודע או לא במודע: בחירת אובייקט הצילום, אופי ההתרחשות, הרקע, נקודות מבט, מרחק, פרספקטיבות צילום, זווית צילום, רוחב הפריים – מה יכלול בו ומה לא, וכן אמצעים נוספים המשפיעים על ראיית המציאות כמו תאורה מלאכותית ובימוי הסיטואציה. למשל, צילום ממבט הנמלה לצורך האדרה, או צילום מרחוק/מגובה לצורך הקטנה. המציאות הסובייקטיבית המצלמת נובעת גם מאפשרות של ריבוי המבטים על האובייקט המצולם, וההבנה שגם ש"התמונה הגדולה", שהיא לכאורה "המציאות כפי שהיא", גם היא איננה השלם. הצילום הוא דימוי חלקי של האופן בו הצלם תופס את המציאות ומבנה מסגרת מקוטעת ותחוקמה של המראה שהעין רואה. על כן, **הטיעון הנפוץ שאין משמעות לאתיקה בצילום** מאחר ו"איננו רואים את הדברים כפי שהם, אנו רואים את הדברים כפי שאנו"², הוא **תפיסה שגויה ואף מסוכנת**. בכל מקרה, צילום מביא רסיס מהמציאות. תפיסת העולם והמסר שמביא עמו הצלם כבן אנוש, תמיד יהיו קשורים לאתיקה. מעבר לכך, לצילום רסיס מהמציאות, הקפאת זמן ומרחב נתון, והוספת התצלום למאגר התמונות הגלובלי, יש ערך ציבורי, חברתי ותרבותי. מכאן שסוגיות האתיקה

2 Nin, A. (1961). *Seduction of the Minotaur*. Ohio USA: Swallow Press.

מתקוונים לאתיקה מתכוונים לטוב

שומרים על האתיקה ועושים טוב גם במרחב המקוון

של שגרת הצילום בחיי היומיום של האזרח הדיגיטלי, אינן אמורות להתמקד בשאלה אודות אמת או מציאות. הצלם חופשי מדיווח תיעודי (אלא בצילום שזה ייעודו), וראוי כי גם המתבונן יכבד את הבחירה וההחלטה של הצלם באשר לנושא הצילום ודרך ביטויו.

ב. תצלומים - בין עיבוד למניפולציה

בעידן הדיגיטלי, עיבוד ועריכה של תצלומים דיגיטליים הפכו לפעולות שגרתיות, באמצעות תוכנות ויישומים ייעודיים הזמינים כיום במרבית המצלמות ובמחשבים.

עיבוד התצלום מאפשר לשנות במודע את ה"מציאות" שנתפסה וצולמה בעין המתבוננת, לטשטש, לסלף, לעוות, להעלים או להוסיף מידע. לעיתים העריכה והעיבוד נעשים לצרכי שיפור איכויות, אמנות יצירתית, שעשוע והנאה, ולעיתים נעשית מניפולציה המתעתעת את הצופה תוך יצירת תחושה מוטעית שהתמונה אותנטית, על מנת להשפיע, להטות, לשנות תפיסות, לקדם אג'נדה, להשיג ממון ומשאבים, כמו גם לצורך חשיפה חברתית, קבלת תחושת תגמול מוחשי או נפשי ועוד. בדרך כלל לא מדובר דוקא בכוונה זדונית, אלא חוסר מודעות להשפעות או להשלכות של הפעולה.

שאלות אתיות העולות באשר לעיבוד ושינוי תמונות: האם לגיטימי לשנות תצלומים מכפי שהיו במקור? האם מצופה מהצלם לדווח על כך? מה בין עיבוד למניפולציה? ואם מניפולציה מקובלת, מה הם גבולותיה אם בכלל, והאם ניתן בכלל בעקרון לקבוע גבולות מוסכמים שנותנים מענה מעשי במרבית המקרים?

השיח הציבורי בעניין אתיקה בעריכה, הצגה ופרסום של תוצרי צילום יוצר לעתים את הרושם שהבעיה היא של תקשורת ועיתונאות ממוסדת שמשתמשת בצילום (Photojournalism), המעוגנת בחוקים וכללים מקצועיים. אמנם קביעת גבולות שינוי ועיבוד תצלומים לא ניתנים להגדרה מוסכמת, לתקנות או הוראות כאלה ואחרות, אלא במסגרות מצומצמות של הקשרים, אך שכל ישר ושיקול דעת אישי של המצלם המתאים את המסר של התצלום למטרות הצילום ולדרך הצילום הם המפתח למענה לסוגיה האתית הזו. למעשה אין בנמצא כל מסגרת שבסמכותה לקבוע הגדרות מדויקות מוסכמות גורפות, וגם אם הייתה כזו, לא נראה שזה אפשרי. על כן, האתגר המרכזי הוא העלאת המודעות להשפעות או ההשלכות של הפעולה, הן בהבט הצלם המצלם והן בהבט של המתבונן בתצלום ובמסריו.

לשם גיבוש תפיסה אתית של גבולות עריכה ושינוי, נבחין בין שלשה סוגים של עיבוד תצלום:

עיבוד טכני – שיפור תמונה, כגון: חדות, התאמת צבעים, ניגודיות, איזון בין גוונים, הבלטה, הבהרה, הדגשה, וההפך – עמעום, הסתרה, הסרת אלמנטים או פגמים גלויים ועוד. עיבוד טכני מקובל בדרך כלל גם בהבט אתי, אם אינו מוגזם.

עיבוד יצירתי - המשמש כסוגה מודרנית של אמנות או עיבוד מגמתי לשם שימוש מסחרי או התאמה לאג'נדה מסויימת. בהבט אתי עיבוד יצירתי מקובל, בתנאי שהצופה בתצלום יודע שמדובר בסוגה כזו של אמנות.

עיבוד מניפולטיבי – עיבוד תצלומים במודע, לשם סילוף, עיוות, טיפול במידע בדרך ערמומית, על מנת לתעתע ולרמות את הצופה ולהשיג בכך השפעה, קידום מסר או אג'נדה מסויימת. בהבט אתי, עיבוד כזה הוא הבעייתי ביותר, ונדרש עבורו שיקול דעת מעמיק יותר, כולל הכרת הכללים והחוק.

מגבלות עיבוד תצלומים

1. **שמירת המקור**: מומלץ לשמור את התצלום המקורי, ואת העיבוד לערוך על העתק.

מתקוונים לאתיקה מתכוונים לטוב

שומרים על האתיקה ועושים טוב גם במרחב המקוון

2. **החסרה**: יש לשאול האם החיתוך/ הסרה של חלק מהתמונה נעשה לשם מיקוד כוונת הצלם, ולא לשם סילוף הסיפור והתובנות.
3. **מניפולציות על חלק מהתצלום**: בהבט אתי, לא מומלץ שיפור סלקטיבי אלא בגבולות הסביר, לשפר (הארה/חידוד/טשטוש/עיוות) אזור מסוים בתמונה, מבלי לעוות ולשנות את המסר המוכמן בה.
4. **מסנונות (פילטרים)**: שימוש במסנני תוכנה כדי לשפר את נראות התמונה לגיטימי, עם הזהירות והמודעות הנדרשת בשאלת הכוונה שלשמה נעשה שינוי זה.
5. **חיבור חלקי תצלומים**: חיבור מלאכותי של מספר תצלומים או חלקי תמונות לתמונה חדשה אחת שמהווה אשליה של תצלום אוטנטי, בעייתי מנקודת מבט של אתיקה, ובמקרים רבים נחשבים לזיוף.
6. **שיפוץ**: מבחינה אתית אין פסול בהוספת אובייקט או החסרה, שינוי ממדי גוף, הסרת פגמים וכד', במיוחד אם זה נעשה כך שגם הצופים מודעים לכך ולא מתוך הולכת שולל כך שהצופה יסבור אחרת ממה שהיה רואה במקור.

ג. פליגאט בצילום

פליגאט הוא "גניבה" שבהקשר לצילום מדובר בשימוש לא מורשה ביצירה של אחר, תוך הצגת הדברים כשלך. לכל תצלום זכות קניין, השייכת למי שצילם אותו, או למי שזכות זו הועברה אליו. למעשה, אין להשתמש בתמונות, להעתיק, לשכפל או לפרסם תמונות, ללא אישור מפורש מבעלי הזכויות, ועקרונית ההוראה, שהציבור מתקשה לעמוד בה, היא: **לא להעתיק ללא רשות!**

בעקרון, שינוי תמונה שאין לצלם זכות יוצרים עליה, כמו גם פרסום והפצה של תצלום שלא הצלם צילם, כרוכים בסוגיות שמצויות בחוק זכות היוצרים. לכן הדרך הבטוחה ביותר להימנע משימוש לא מורשה בתמונות ומהפרת זכות יוצרים, היא לצלם ולהפיק תמונות באופן עצמאי. גם כשתצלום של אחר מותר לשימוש, חשוב לוודא שיוצג ללא עיוותים ובאופן שאינו פוגע בצלם או בהקשר בו מוצג התצלום. יש לתת קרדיט לצלם שזו זכותו המוסרית על התצלום, וודאי שאין לפרסמו כאילו צולם על ידי אדם אחר.

אך אין מדובר רק בהעתקה. פליגאט עלול להיות גם במצב של חיקוי ושינוי מסוים של רעיון, במיוחד אם הוא ייחודי ומקורי, כמו פרספקטיבה ייחודית, שימוש ספציפי של צבעים וגוונים כדי ליצור משהו מקורי וכדומה. במקרה של קבלת השראה הקרובה מאד למקור, ראוי לתת לפחות קרדיט לצלם המקורי.

בפרסום במדיה ושירות חברתי ברשת, סוגיות השימוש בתמונה מורכבות עוד יותר. כך, למשל, הפצה על ידי שיתוף תמונה לא שלך, המצויה בגבולות הפייסבוק – מותרת, אך חוק זכות היוצרים, הגובר גם על תנאי שימוש של שירות שסותר אותם, אינו מתיר שימוש כלשהו בתמונה שהופצה ב"שיתוף" בגבולות הפייסבוק, אלא לצפות בה בלבד. מבחינה אתית כמו גם חוקית – מומלץ לוותר עד כמה שניתן על פעולות כאלה, ואם ההעתקה של תצלום שלא שלך, נעשה ביישום כלשהו, יש להכיר את הוראות היישום ("תנאי שימוש") המדויקות בנושא זה.

ד. צילום אנשים ופרסום התצלום

צילום אנשים מהווה מפגש אנושי. בכל מצב שיש בו אינטראקציה אנושית, יש מקום חיוני למודעות אתית. לצלם יש יתרון של שליטה והמצולם עלול להימצא בעמדת נחיתות, בצד הנחשף והפגיע. ככלל, מוטלת על הצלם האחריות של שמירת כבוד המצולם, כיבוד החופש שלו להיראות בציבור כרצונו, כמו גם לשמור על פרטיותו ולהתחשב בהשלכות של כל נזק שעלול להיגרם למצולם כתוצאה מעצם פעולת הצילום.

מתקוונים לאתיקה מתכוונים לטוב

שומרים על האתיקה ועושים טוב גם במרחב המקוון

סוגיית הפרסום בציבור מושתתת על המתח בין שני ערכים: הזכות לפרטיות, וזכות הציבור לדעת. החוק בישראל אינו אוסר צילום או פרסום תצלום ב"רשות הרבים", כל עוד הצילום אינו פוגע במצולם, כך שרצון או הסכמת המצולם הוא הגורם המרכזי בהחלטה על הצילום והפרסום. לא יהיה אתי לפרסם תצלומים הפוגעים במצולם באי צטלה של חופש המידע, טובת החברה, זכות הציבור לדעת וכדומה.

תצלומים שמצולמים במרחב ציבורי, כגון "צילום רחוב", שאינם מתמקדים בזהות הדמויות, ניתן לפרסם, אך אתי יותר אם יהיו אלה אנשים שלא ניתן לזהותם, למשל, באמצעות צילום מאחור, או תצלום בו הפנים לא ניתנים לזיהוי. גם תצלומים בהם ניתן לזהות את המצולמים ניתן לפרסם, אך יש לנקוט רגישות רבה בכל הקשור לצילום במצבים שהאנשים אינם שולטים בהם, וודאי במצבים בהם נפגעים אנשים מחבלות, תאונות או פיגועים, באירועים או טקסים אינטימיים כמו אבל ולהבדיל שמחות ופולחן. הקפדה יתירה יש להקפיד על אי פרסום תצלומים רגישים בהתרחשויות קשות בזמן אמת, או סמוך לסיום האירוע.

הסכמה מפורשת שניתנת על ידי המצולם, חשוב שתהיה מתוך מודעות מה יהיה הקשר הפרסום, הבמה והנורמות התרבותיות והחברתיות המקובלות. כאן יש להתייחס גם אל מידת ההתקרבות למצולם, מאחר וקירבת יתר עלולה להיתפס כמעורבות וחידרה למרחב האישי.

המודעות לתצלום ולפרסומו ברבים עלתה מאד בשנים האחרונות, גם במקומות ואוכלוסיות שהצילום לא היה שכיח באזוריהן. אך קבלת רשות פורמאלית, חיונית ככל שתהיה, פעמים רבות איננה מעשית. לדוגמה, כתוצאה מריבוי המצלמות בכל סביבה, כולל מערכות אוטומטיות אוטונומיות או נשלטות מרחוק, לא ניתן לעמוד באופן מעשי בדרישה הלגיטימית לקבל רשות מפורשת מכל מצולם. אך ככל שעולה המודעות לנושא גוברת ההתייחסות לכך וניסיונות לפתרון, או לפחות למניעת חשיפת אנשים ומידע אישי אודות המצולמים שלא בידיעתם, או בעקבות התנגדותם לכך.

פוגענות מקוונת הוא תחום שהולך ומתעצם בשל הקלות בה ניתן לצלם ולפרסם תצלומים במרחב הציבורי המקוון. אתיקה בצילום ובפרסום תצלומים ותוצרים שמכילים גם תצלומים, מתייחסת קודם כל לפוגענות לא מודעת, כשהכללים והחוק בעניין זה עמומים, מורכבים וניתנים לפרשנות רחבה מדי. אם הפוגענות נעשית מתוך מודעות במטרה לפגוע, בדרך כלל למטרת שיימינג – פגיעה מכוונת של השפלה וביזוי של המצולם בציבור, הסוגיות עוברות לתחום של עבירות חברתיות וחוקיות, אך קצב החקיקה מתקשה להדביק את הפער בין הנורמות החברתיות והחוקיות אותן רוצים להנחיל, למהירות שבה משתנה המציאות בכל הקשור לצילום ופרסום תצלומים דיגיטליים.

אתיקה בצילום הפכה לתחום מורכב ואתגרי, של סוגיות רבות כגון אלה, אשר אין להן תשובות חד משמעיות גורפות, ועליהן להיפתר בשיקול דעת אתי מושכל והוגן בהקשר הקונקרטי של הצלם או מפרסם התצלום, ובמקרים יוצאי דופן ופוגעניים, לפחות בעיני המצולם – לקבל תשובה מרשויות אכיפת החוק או בבית המשפט.

צילום "סלפי"

צילום הסלפי – הדיוקן העצמי, בו המצלם הוא הנושא המרכזי, הוא אחת התופעות הנפוצות ביותר בפרסום תצלומים ברשת, ומהותו כהכרזה אישית: "אני ברשת – משמע אני קיים". ההחלטות על אופי תצלומי, פרטיותם או פומביותם נתונות בידי המצלם. בין אם תופסים את תופעת הסלפי כהומור עצמי, השתטות, נרקסיזם, מציצנות, אקסהיביציוניזם, אינפנטיליות או אגואיזם, ובין אם רואים בכך כלי ביטוי לגיטימי וחיובי למפגש שלנו עם עצמנו, על חלקינו השונים ומגוון מופעינו, אפשר להסכים שמדובר בסך הכל בהתמרקות מול המראה, כל עוד לא נסחפים לחשיפה מוחצנת ומופגנת בהבטים גופניים, ומקפידים על שימוש מושכל ומבוקר ללא הבכה ואף פוגענות עצמית.

מתקוונים לאתיקה מתכוונים לטוב

שומרים על האתיקה ועושים טוב גם במרחב המקוון

האתיקה בסלפי מתייחסת גם אל הצופה: כיבוד רצונו של האדם המצולם לעשות ככל העולה על רוחו עם תצלומיו, והימנעות של אחרים לשפוט בפומבי, וודאי לא לעשות בתצלומים שימוש, כמו שינוי, פרסום ושיתוף ללא רשות.

ה. צילום קטינים

קטין, על-פי כללי המשפט הישראלי ועל פי חלק גדול של מדינות העולם, הוא אדם שטרם מלאו לו שמונה עשרה שנה. על פי החוק קטינים מצויים תחת אחריות הוריהם, הנחשבים האפוטרופוסים, ומתוך כך מוסמכים ההורים לקבל החלטות בנוגע לילדיהם, לרבות כאלו העלולות להשפיע על שלומם, זכויותיהם וחובותיהם. ככלל מבחין החוק בזכויות מיוחדות לקטין, מתוך הנחה שהקטין אינו בקיא בהוויית העולם, ואין לו את הניסיון ושיקול הדעת הנדרשים כדי לנהוג כאזרח בוגר וביקורתי, ולמנוע נזק לא מודע לעצמו בהווה וגם בעתיד. לכן יש צורך להעניק לקטינים, ולמידע על אודותיהם, התייחסות והגנה משמעותית יותר מזו הניתנת לבגירים.

הסכמה: לגבי קטינים הסכמת הקטין לצילום ופרסום התצלום, אינה מספקת. בשל גילם, נדרשת לפרסום התמונות הסכמת הוריהם. הורים רבים מפרסמים כיום את תמונות ילדיהם ברשתות חברתיות, אך הלגיטימציה להסכמת ההורים מעוררת אתגרים אתיים מהותיים³: מה בנוגע לרגשות ילדיהם בהווה כמו גם בעתיד בהקשר לאותם תצלומים? מהם גבולות החשיפה של הקטין וגופו ברשת בכל הקשור להתגאות בילדים ולפרסם ברשת? האם יש לדרוש מההורים לשמוע את עמדת ילדיהם טרם קבלת ההחלטה אם להעלות את התצלום?

סוגיות נוספות, שהדיון האתי-רגולטורי בהן רק החל:

צילום אוטונומי לשם פיקוח: לשקול את היתרון והנזק החינוכי בעצם פיקוח הורים על ילדיהם באמצעות מעקב בזמן אמת בעזרת יישומים ייעודיים, או מצלמות הפרושות בבית, בגן⁴, בבית ספר, וכן סוגיית נגישות לתצלומים ולמידע שבהן לצד שלישי ולגורמים אחרים. גם כאן, התשובה היא קודם כל בשכל הישר ובמודעות אתית ששמה את טובת הילד כגורם המרכזי. זאת מתוך ידיעה שהסדרה, החוק והכללים בעניין אינם מקור לפתרון בכל סיטואציה אפשרית, ודאי לא להשלכות עתידיות.

שיתוף פומבי על ידי הקטין עצמו: ילדים ובני נוער חושפים מידע רב בתצלומים, לרבות תמונות אינטימיות שעלול להיעשות בהן שימוש פוגעני על ידי צד שלישי. מחשיפה שכזו הם עלולים להיות חשופים לתופעות כגון פדופיליה, גנבת זהות ובריונות רשת ולכל שימוש נלוו על ידי אחרים. במקרים רבים, גם פרסום שמתחרטים עליו, משאיר עקבות דיגיטליים, ואין כל דרך להשיב את המצב לאחור. חינוך והסברה לקטינים עצמם הם המפתח לשיקולי הדעת הללו.

הסברה ובקרה של הורים ומחנכים: הקטין איננו ער לפוגענות העשויה להיגרם מפרסום תצלומים של חבריו, כמו גם של עצמו, שבדיעבד לא ניתן למנוע את תוצאותיו, כמו מצבים מביכים ומשפילים. יש לשאוף לחינוך, מעורבות ובקרה של ההורים והסגל החינוכי על מעשיו של הקטין. לצד זה – לגלות רגישות להלך על החבל הדק שמפריד בין סמכותיות ואכיפה, לבין שמירה על טובת הקטין וחופש הבחירה שלו לעשות כרצונו.

3 גויכמן, ר. (21 בנובמבר 2016). הורים מעלים תמונות של ילדיהם לרשת - ומפרים את פרטיותם. דמרקר. נצפה בתאריך 17.6.18 באתר <https://www.themarker.com/technation/1.3128202>
4 למרות שהצעת חוק בעניין נדחתה בכנסת על ידי הקואליציה עוד ב-2016, גוברים הקולות (יוני, 2018) לחקיקה מחדשת בעניין. הנימוקים וההתלבטויות החוקיות והאתיות ראו: <http://www.news1.co.il/Archive/0024-D-128231-00.html>

1. "סוף הדרך" שובל דיגיטלי של תצלומים

הצילום מנציח את הרגע החולף, אך כופה נוכחות של נצח על החי והרגעי. לצד התועלות ברתימת הטכנולוגיה הדיגיטלית להתאבלות והנצחה, עולות סוגיות אתיות רבות בכל הקשור למידע אישי שהותיר אחריו בעל העניין בעברו, וודאי אחרי שנפטר. כבר כיום נמצא שמתגבשת הסדרה לנושא זה, במיוחד בידיעה שסוגיות אלה יועצמו מאד בעתיד רחוק יותר, בו יצטבר מידע אישי רב של אלה שהלכו לעולמם, אך מודעות וחשיבה מוקדמת על הסוגיות האתיות יכולים לסייע למתן הנחיות מקדימות בתחום.

סוגיות מרכזיות:

למי שייך המידע האישי אחרי המות? האם תצלומים אישיים (להוציא זכות קניין שקבוע בחוק) הופך לציבורי באופן אוטומטי עם פטירת בעליו? מה מותר, מה אתי לעשות עם תצלומים של נפטר? הרי בתצלומים אלה, כולל מידע אישי, בו מעורבים אנשים אחרים שעלולים להיחשף ללא ידיעה, ואף בניגוד לרצונם. בעבר התצלומים היו מאוחסנים באלבומי תמונות בבתים פרטיים, בקופסאות ישנות בבוידעם או במגרות ותיקיות נשכחות. כיום הנוכחות של האדם נשאת בתצלומים השמורים כתמונות, יומנים וכתבים, סרטונים, שהומרו או נוצרו מלכתחילה כקבצים דיגיטליים ומאוחסנים במחשבים, בטלפונים חכמים, ב"ענן", ובפלטפורמות מדיה חברתית.

זכות הפרטיות: האם תפיסת הפרטיות "שורדת" את המוות? מה דין התצלומים שהעלו במדיה החברתית? מי ראוי אחרי מותו, לתת או להגביל גישה לצפייה או אף לשימוש, ולאיזה חומרים? האם הם חלק מקניינו של המת, ולכן ניתנים להורשה? או שמא הם זכות אישית ומוגנים על ידי הזכות לפרטיות? האם הבטים לא ידועים ממורכבות האישיות והביוגרפיה, שהמנוח טרח להסתיר בחייו, ומתגלים לאחר מותו, הם נחלת הנפטר ואין לפרסמם, או שמא מותר ואף רצוי לחשוף זאת ברבים?

מידע אישי קניין העובר בירושה? ככלל, החלטה על אופן פרסום מידע אישי של נפטר, שכולל תצלומים, נעשה על ידי יורשיו החוקיים, על פי צוואתו או הסכמתו המפורשת שנעשתה עוד בחייו. אך החוק בסוגיות אלו מעורפל ונתון לפרשנות משפטית רחבה מדי כמקור למענה קונקרטי בכל הקשר בעניין. המרחב הדיגיטלי והרשתות החברתיות מעצבים מחדש את העיסוק החברתי במוות ואת ההתמודדות עם אובדן. למשל, כבר כיום נמצא מרחבי התאבלות מקוונים, שנמצאים בתווך שבין הפרטי לציבורי, בהם יכולים המתאבלים ומוקירי זכרו של הנפטר.

הזכות להישכח: כמו שלאדם יש זכות לספר את סיפור חייו כפי שהוא רוצה, אמורה להיות לו גם הזכות להישכח, על פי הבעת רצונו, כמו גם אחרי מותו. זכות כזו התגבשה לחוק מחייב באיחוד האירופאי במסמך GDPR, שנכנס לתוקף מאי 2018.

מעמד ספקי השירות: שימוש בשירותים דיגיטליים מעביר פעמים רבות את השליטה במידע מידי בעליו החוקי אל ספקי שרות וחברות ענק, שרובם אינם נמצאים בגבולות ישראל, שמחזיקים את המפתח לגישה לתצלומים ולמידע אישי רב. ללא רגולציה רשמית, רק לחלק מהחברות יש מדיניות ברורה וכלים באמצעותם אפשר להגדיר את עתיד המידע האישי.

"צוואה" חוקית: כבר כיום ניתן במספר שירותי רשת מרכזיים להגדיר מה יהיה עתיד הפרופיל והמידע שבו עם מות בעליו. אפשרות למנות איש קשר לענייני הנצחה⁵ לשם שליטה מלאה או חלקית על נכסים דיגיטליים.

5 גויכמן, ר. (18 בספטמבר 2015). חיים ומוות בפייסבוק: מה יקרה עם הפרופיל ביום שאחרי? *Ynet*.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4699429,00.html>

מתקוונים לאתיקה מתכוונים לטוב

שומרים על האתיקה ועושים טוב גם במרחב המקוון

רגולציה עתידית: הנטיה המסתמנת כיום של הסדרה בתחום זה מטעם המדינה היא, לחייב כל ספק שירותים ברשת לקבוע ולפרסם מדיניות בסוגיה, בכפוף לעקרונות חוקיים ואחרים של המדינה.

רגע חושבים לפני שמקליקים!

- ❖ היו מודעים לנוכחות המצלמה, שהפכה לחלק מובנה בכל הבט של החיים כיום, כמצלמים וכמצולמים.
- ❖ זכרו שצילום אנשים הוא קודם כל מפגש אנושי שבבסיסו כבוד האדם, על כן התחשבו, שמרו על פרטיות, כבדו את רצון המצולם, לצד חופש הביטוי וגבולותיו, והיו מודעים לגולגולו ולנצחיותו של התצלום, שיוצא משליטתכם ללא כל אפשרות להחזיר את הגלגל לאחור.
- ❖ הצילום משקף את האופן בו אנו רואים את הדברים ובחרים להעביר מסר, ופירוש התצלום הוא בעיני המתבונן. לכן יש להיות מודע להשלכות ולפרושים שונים של אחרים, גם אם לא התכוונתם אליהם מלכתחילה, ולהימנע באופן מוחלט משימוש בצילום כאמצעי לפוגענות.
- ❖ לצילום השפעה רבה על המתבונן. פרסמו תצלום בלב מכבד וחומל, הסתכלו על תצלום בעין ביקורתית, וכיצד צופה מן הצד עשוי לפרש אותו.
- ❖ ערכו שיקול דעת באשר לגבולות עיבוד ועריכת התצלומים, והימנעו ממניפולציה מגמתית.
- ❖ המנעו משימוש בתצלומים ללא קבלת רשות מהמצולם. לשם כך הכירו את החוק והכללים הקיימים.
- ❖ הימנעו מלשפוט ולקבוע מה ראוי שהמצולם צריך להרגיש, וכבדו את רצונו ללא התחכמויות וחיפוש כיסוי רגולטורי- חוקי לשם כך.

המאמר שלהלן הנו תקציר. למאמר המלא ראו כאן : [/https://ianethics.com](https://ianethics.com)